

הבית היחיד הוא הכתיבה

מאת אביהו זכאי

הוא גלה מגרמניה בגלל הנאצים, התיישב לבד באיסטנבול, כמעט ללא ספרים, והעמיד יצירת מופת הומניסטית

X זמן קריאה משוער: רבע שעה

אריך אוארבך נולד בברלין ב-9 בנובמבר 1892, בן יחיד במשפחת סוחרים יהודית פרוסית אמידה ומכובדת: "אני פרוסי וכן הדת היהודית", כתב בשנת 1921 בקורות חייו. משפחתו נמנתה עם הבורגנות הגבוהה היהודית-פרוסית האמידה, הליברלית וההומניסטית. אביו נשא את תואר הכבוד 'יועץ מסחרי', אשר העניקה גרמניה בתקופת הקיסר וילהלם לבעלי הון, תעשיינים ואנשי עסקים מצטיינים. את השכלתו היסודית קיבל בבית הספר התיכון הצרפתי היוקרתי בבירה, שנודע בהוראת המקצועות הקלאסיים ובלמוד קריאה וכתיבה בצרפתית. הוא הפיק תועלת מתוכנית הלימודים המעמיקה בתחומים הקלאסיים ולמד לדבר צרפתית שוטפת ולכתוב בה היטב. בשנים 1913-1910, לאחר שסיים את לימודי בית הספר התיכון, למד משפטים בברלין, פרייבורג, מינכן והיידלברג, ואף מצא פנאי לטייל ברחבי אירופה. בשנת 1913, כשהיה בן עשרים ואחת, אוארבך קיבל תואר דוקטור למשפטים מאוניברסיטת היידלברג המחקר שלו דן בחוק הפלילי ועסק בתוכנית לרפורמה בחוק העונשין של גרמניה. לאחר מכן ערך עוד כמה מסעות בחוץ לארץ, ובראשית 1914 התחיל ללמוד פילולוגיה של השפות הרומאניות בברלין.

בין השנים 1914-1918 הופסקו לימודי אוארבך בגלל שירות צבאי במלחמת העולם הראשונה. הוא התנדב לחיל הרגלים, נלחם בצפון צרפת, ובאפריל 1918 נפצע קשה ברגלו וזכה בעיטור צבאי. לאחר המלחמה המשיך בלימודי הפילולוגיה בברלין, וכשעבר היועץ שלו, ארהרד לומאץ' לאוניברסיטת גרייפסוואלד הותר לו להגיש לאותה אוניברסיטה את התזה שלו, שכותרתה הייתה "על הטכניקות של הנובלה באיטליה ובצרפת בראשית הרנסאנס". בשנת 1921 הוענק לו תואר דוקטור לפילוסופיה.

בימי רפובליקת ויימאר היה המוצא היהודי מכשול להשגת משרה אקדמית, זו הסיבה לכך שאוארבך כלל לא חיפש משרה כזאת. בשנת 1923 הוא התקבל להיות ספרן ב"ספריית המדינה הפרוסית" בברלין, והתמיד בעבודה זו עד שנת 1929. בשנה זו הוא קיבל מעמד של פרופסור מן המניין ומונה לשמש כראש החוג לפילולוגיה של הלשונות

הרומאניות באוניברסיטת מרבורג. הוא היה אז בן שלושים ושבע, אך עתיד היה לשמש כפרופסור בגרמניה רק שש שנים.

אוארבך פוטר ממשרתו בשנת 1935 ושנה לאחר מכן יצא לגלות בטורקיה והחל ללמד באוניברסיטת המדינה באיסטנבול. בראשית עבודתו בטורקיה בשנת 1937 הוא התלונן על כך שהעיר עצמה, אף על פי שהיא "ממוקמת להפליא" "אינה נעימה... וגסה"

לאחר שנבחר היטלר לקנצלר בשנת 1933 נחקק חוק שמנע מיהודים למלא תפקידים רשמיים. "החוק לתיקון השירות האזרחי המקצועי", היה חלק מ"מדיניות משפטית נרחבת שנועדה לצמצם את נוכחותם של היהודים בציבוריות הגרמנית, בייחוד 'במקצועות שמעצבים את הגרמניות ומבטאים את מהותה ואופייה הארי', כגון משרות בבתי ספר ובמוסדות להשכלה גבוהה, וכן בתחומי המשפט, הרפואה והאמנות". אוארבך פוטר ממשרתו בשנת 1935 ושנה לאחר מכן יצא לגלות בטורקיה והחל ללמד באוניברסיטת המדינה באיסטנבול. בראשית עבודתו בטורקיה בשנת 1937 הוא התלונן על "כל ערמת הקשיים המפלצתיים" שנתקל בהם, וכן על "צרות צרורות, מטרות סותרות וסידורים לקויים של הרשויות המקומיות שדוחפים כמה מעמיתי לעבר הייאוש". הוא קבל על כך ש"בכל מה שנוגע למחקר, עבודתי ממש פרימיטיבית, ועל כך שהעיר עצמה, אף על פי שהיא "ממוקמת להפליא" "אינה נעימה... וגסה".

בגלות באיסטנבול אוארבך פתח במפעלו הגדול להוקעת הפילולוגיה הארית וההיסטוריוגרפיה הנאצית הגזענית והאנטישמית, אשר גרמו ליציאתו לגלות. ראשית, במאמרו החשוב "פיגורה", 1938, ולאחר מכן בספרו "מימיזיס: התגלמות המציאות בספרות המערב", שראה אור ב-1946. גם "פיגורה" וגם "מימיזיס" מתחילים בתנ"ך היהודי. וכך קבע אוארבך את אמינותה ותוקפה של הברית הישנה, וסמכותה הובטחה במלואה בתוכן, בצורה, במארג ובמבנה, של הציוויליזציה ההומניסטית המערבית, בניגוד לפילולוגיה הארית וההיסטוריוגרפיה הנאצית.

בגלותו, אוארבך נטל על עצמו להגן על הברית הישנה והיהדות, תוך הבטחת כוחם ותוקפם של הסיפור התנ"כי והמסורת היהודית בחיים ובדמיון של בני הציוויליזציה של אירופה משך אלפי שנים, מתקופת המקרא ועד למאה העשרים

ההקשר ההיסטורי והאידיאולוגי שלאורו נכתבו שני חיבורים אלה בגלות מלמד רבות על מטרותו של אוארבך. ההיסטוריון שאול פרידלנדר כתב ש"בגרמניה הנאצית ניטשה מערכה כוללת לימחיקת כל זכר ל'יהודיות', כל סימן ל'רוח היהדות', כל שריד לנוכחות יהודית (אמיתית או מדומיינת) בפוליטיקה, בחברה, בתרבות ובהיסטוריה". עוד לפני המהפכה הנאצית של 1933, וביתר שאת לאחריה, נערכו התקפות על הברית הישנה והיהדות. "אנו מצפים מהכנסיות הלאומיות שלנו להתנער מכל מה שאיננו גרמני, במיוחד מהברית הישנה ומתורת המוסר והתגמול היהודיים שלה," נאמר בהחלטה של הנוצרים הגרמנים בשנת 1933. וב"הצהרת גֶ'וֹדְסְבֶּרְג" של הכנסייה הלותרנית האוונגלית משנת

1939 נאמר: "האם צמחה הנצרות מהיהדות ומכאן שהיא ההמשך וההגשמה שלה, או שמא היא ניצבת בניגוד ליהדות? על שאלה זו אנו משיבים: הדת הנוצרית מהווה ניגוד דתי גמור, שלא ניתן לגשר עליו, ליהדות". וולטר גרונדמן, מהאידיאולוגים של המפלגה הנאצית, כתב בשנת 1939: "חיסול ההשפעה היהודית על החיים הגרמניים הוא צו השעה והסוגייה הבוערת של המציאות הדתית בגרמניה כיום ... טיהור הנצרות מהיהדות הוא בגדר המשך מלאכת הרפורמציה הלותרנית". בנסיבות אלה נטל על עצמו אוארבך בגלות להגן על הברית הישנה והיהדות, תוך הבטחת כוחם ותוקפם של הסיפור התנ"כי והמסורת היהודית בחיים ובדמיון של בני הציוויליזציה של אירופה משך אלפי שנים, מתקופת המקרא ועד למאה העשרים.

אוארבך סיפר על כנר אחד, פליט כמוהו, אשר התלונן שבאמריקה הכינור שלו משמיע צלילים אחרים

טורקיה הייתה המקום היחיד שבו הוצעה לאוארבך משרה אקדמית שבעזרתה יכול היה להימלט מגרמניה הנאצית עם אשתו ובנו הצעיר. אחת-עשרה השנים עברו עליו בגלות בטורקיה בראש "הפקולטה הטובה ביותר ללשונות המערב וספרותו". במכתב משנת 1938 אל חוקר הלשונות הרומאניות קרל פוסלר כתב אוארבך ש"לחם הגלות... טעמו מלוח", כדברי המשורר דנטה אליגיירי. אכן הוא "חש את הבדידות העמוקה של הגלות". לדברי אדוארד סעיד, שאף הוא הכיר על בשרו את צער העקירה, הגלות היא בראש ובראשונה "חיים שמתנהלים מחוץ לסדר הרגיל". היא "דומה למוות, אבל בלי החמלה שבסופיות המוות, והיא קרעה מיליוני בני אדם מן המקור המזין של המסורת, המשפחה והגיאוגרפיה". "לנו, שנעקרנו מן הרייך הגרמני" כתב ז'אן אמרי, המסאי היהודי-אוסטרי, הייתה הגלות סבל. "איזה אומללות. מי שלא ידע זאת לימדוהו אחר כך חיי היום יום של הגלות, לאמור, שבאטימולוגיה של המילה הגרמנית 'אומללות', שבמובנה הקדום היה משמעה גם 'גירוש', 'הגליה', עדיין טמונה ההגדרה הנאמנה ביותר של הגלות". שנים רבות לאחר מכן, כשלימד באוניברסיטת ייל בשנות החמישים, סיפר אוארבך לעמיתו ג'פרי הרטמן סיפור עצוב על כנר אחד, "פליט כמוהו, אשר התלונן שבאמריקה הכינור שלו משמיע צלילים אחרים".

מטרתו של אוארבך הייתה להפריך את הטענות הגזעניות והאנטישמיות של הפילולוגיה הארית וההיסטוריוגרפיה הנאצית

הגלות באיסטנבול הניבה שני חיבורים חשובים ביותר מפרי עטו של אוארבך. מהותם מלחמת תרבות נחרצת נגד הפילולוגיה הארית, אשר חתרה לעצב מקורות אריים חדשים לעם הגרמני ולתולדותיו, ולעקור כליל את "הברית הישנה" מן הקאנון הנוצרי בפרט ותרבות המערב בכלל. "פיגורה" טוען לעליונות הסגנון המקראי על זה היווני ומראה שהפרשנות היהודית של ההיסטוריה היא שקבעה את תפישת הזמן והבנת המציאות במערב. מטרת החיבור היא לערער את המעמד המיוחד שנודע לתרבות היוונית בגרמניה הנאצית והארית. הטענה בדבר קדמות מקומה של הברית הישנה בהתהוות גיבוש הבנת המציאות בתרבות המערב הייתה בגדר התקפה חזיתית על הפילולוגיה הארית

הגזענית והשובניסטית. "פיגורה" הוא כתב הגנה מקיף על כוחה, תוקפה ואמינותה, של הברית הישנה. הוא מבוסס על הפרשנות הנוצרית הפיגורלית של ההיסטוריה – ההשקפה שמאורעות ואישים בברית הישנה מסמלים ומבשרים מאורעות ואישים בברית החדשה. לדוגמה, משה, יהושע ודוד בברית הישנה אינם אלא פיגורות המבשרות את בואו של ישו בשליחותו הארצית. מטרתו של אוארבך הייתה להוכיח שלא ניתן להפריד בין הברית הישנה לברית החדשה, ומכאן שהברית הישנה, או התנ"ך היהודי, קשורים לבלי הפרד בתרבות ובציוויליזציה המערבית בכללותה, בניגוד גמור לטענות הגזעניות והאנטישמיות של הפילולוגיה הארית וההיסטוריוגרפיה הנאצית.

ספרו "מימזיס" מראה שתולדות ספרות המערב אינן מבוססות על גיבורים ואגדות אלא דווקא על ריאליזם ופשוטי העם, כמות שנראה בתנ"ך, במעשי השליחים של ישו ועוד. ריאליזם זה הגיע לשיאו בספרות הצרפתית של המאה התשע עשרה. אוארבך עוסק בתולדות האדם הפשוט, בניגוד למיתוסים הנורדיים וגרמניים על עלילות מלכים וגיבורים שאותם העריצו הנאצים, כפי שניתן לראות ביחס הנאצים לאופרות של ריכרד ואגנר. "מימזיס", לדבריו, "מעלה על נס רגעים בהיסטוריה של הריאליזם המערבי שבהם הרגיל והיומימי הפכו לנושא של ספרות רצינית אמיתית" וזאת תוך דגש על "המציאות היומיומית של השכבות החברתיות הנמוכות באירופה".

"האתגר אינו לתפוש ולעכל את כל הרשע המתרחש סביבנו – זה לא קשה – אלא בעיקר למצוא נקודת מוצא לכוחות ההיסטוריים שאפשר לגייס כנגדו" - אריך אוארבך

הנסיבות לחיבור "פיגורה" היו התקפות על התנ"ך והיהדות בגרמניה בשנות השלושים. הסיבות לכתיבת "מימזיס" הן פרוץ מלחמת העולם השנייה וזוועותיה. עוד קודם לכן, בגלות באיסטנבול החל אוארבך בחיפוש מיוסר ונוקב אחר ייעוד, שליחות גדולה שתקל על תלאותיו בגלות ותעניק להן טעם, פשר ומשמעות. בכתיבה שלו בשנת 1938 ניכרים דחף עמוק ותשוקה גדולה להתייבב פנים אל פנים מול "הרשע שמתרחש" סביבו. במכתב לטראוגוט פוקס (Traugott Fuchs), חוקר ספרות ופילולוג גרמני שאף הוא חי באיסטנבול, טען אוארבך: "האתגר אינו לתפוש ולעכל את כל הרשע המתרחש סביבנו – זה לא קשה – אלא בעיקר למצוא נקודת מוצא לכוחות ההיסטוריים שאפשר לגייס כנגדו". הפילולוג הפך לאידיאלוג, אדם שמוכן ומזומן לגייס את כישוריו ואת למדנותו למערכה כנגד כוחות הרשע המקיפים אותו. והוא מוסיף: "מי שרוצים לשרת את מה שצודק ונכון מאוחדים היום רק על הדרך השלילה – בנושאים של פעילות חיובית הם חלשים ומפוצלים".

לא קשה להסביר את הסיבות למהפך חשוב זה. בכינוס השנתי של המפלגה הנאצית בשנת 1937 בעיר נירנברג, ביטא שר התעמולה ברייך השלישי יוזף גבלס את ההשקפה הרשמית כלפי היהודים: "התבוננו, זהו אויב העולם, הורס התרבויות, פרזיט בין אומות, בן הכאוס, ההגשמה של הרוע, שליח ההרס, הדמון הגלוי של שקיעת האנושות". במרס 1938 נכבשה אוסטריה וסופחה לגרמניה הנאצית, וב-1 באוקטובר פלש צבא גרמניה

לצ'כוסלובקיה וכבש את חבל הסודטים. הברבריות הנאצית שוב לא הצטמצמה לתחומי גרמניה בלבד, אלא התפשטה באמצעים צבאיים ותוקפניים אל מדינות אחרות באירופה. וב-9-10 בנובמבר, התרחש "ליל הבדולח", שבו התגלתה אכזריותם של הנאצים ללא כחל ושרק בשורה של פרעות והתקפות מאורגנות על היהודים ברחבי גרמניה ובמספר אזורים באוסטריה. כתוצאה מכך, לא רק העתק אחד של התנ"ך היהודי אלא אלפים, ולא רק במקום אחד אלא במאות קהילות בתחומי הרייך, הושמדו באמצעות שריפה ואמצעים אחרים. חיסול התנ"ך היהודי היה במרכז ליל הבדולח, שעה שאלף ארבע מאות בתי כנסת הועלו באש. שום מאורע בתולדות יהודי גרמניה בשנים 1933-1945 לא זכה לפרסום רחב כל כך בעת התרחשותו, ודיווחיהם של העיתונאים הזרים שפעלו בגרמניה הכו גלי הלם ברחבי העולם.

דרכי התנגדות מסורתיות, מוסדיות, שוב אינן הולמות. אירופה זקוקה נואשות להתחדשות הומניסטית

תחת במסך האפלה והייאוש הקודר של שלהי 1938 חיפש אוארבך אחר "כוחות היסטוריים" שייאבקו בברבריות הגרמנית: "החיפוש אחריהם בתוכי והניסיון לאתרם בעולם... השתלטו עלי לחלוטין", כתב. הוא האמין ש"כוחות ההתנגדות הישנים" כגון "הכנסיות, המשטרים הדמוקרטים, החינוך, חוקי הכלכלה – כל אלה יהיו מועילים ותכליתיים רק אם יחודשו ויופעלו באמצעות כוח חדש הנסתר עדיין מעיני". דרכי התנגדות מסורתיות, מוסדיות, שוב אינן הולמות. אירופה זקוקה נואשות להתחדשות הומניסטית. אוארבך הודה שהוא יודע "היטב מה צריכים להיות הכללים והכיוון של ההתחדשות הצפויה", אך היה מוטרד בעיקר מחוסר ידיעתו מה לעשות בפועל כדי להתמודד עם התפשטות הברבריות הגרמנית באירופה. הכיוון הזה, הוא כתב, "נסתר עכשיו לא רק מעיני, אלא מפני כל מי שחירות האדם וכבודו חשובים לו". מצד אחד, הוא סבר שאינו יכול "לפנות עורף למאורעות העולם" כמו שעשו רבים כל כך ממכריו. "איני יכול לעשות זאת. אני משוכנע שכנוע עמוק מדי בסדר ההיסטורי". אך מצד שני הוא כבר למד "הרבה (מספרים ומן החיים) מכדי להניח לתקוות שווא להוליך אותי שולל".

ביוני 1939, חודשיים קודם שפלשו הגרמנים לפולין ופרצה מלחמת העולם השנייה, כתב אוארבך כי למרות "חוסר ביטחון וחוסר מנוחה המצויים בשפע [בטורקיה] אפילו עכשיו... החיים כאן לפי שעה מלאי קסם – רק ספרים חסרים לי, כלומר ספרייה אוניברסיטאית ראויה לשמה, והנסיעות אינן אפשריות". שבועות אחדים לאחר מכן שקעה הציוויליזציה של אירופה במלחמה עזה, נחרבה ונרמסה, תחת מגפי הגייסות של הברבריות הגרמנית. בימי מלחמת העולם השנייה נקט אוארבך "עמדה לוחמנית" כשכתב את "מימזיס". בשנת 1942 הוא החל לכתוב כתב הגנה הומניסטי מקיף על הציוויליזציה ההומניסטית המערבית, בדמות ספר רחב יריעה שבו סקר את הריאליזם בספרות תרבות המערב נגד פולחן המיתוסים, הגיבורים והאגדות, של הנאצים.

בניגוד למיתוסים ואגדות שטיפחו הנאצים, ב"מימזיס" אוארבך דווקא מדגיש את הריאליזם:

"גישה רצינית למציאות היומיום לצד הפיכתן של שכבות אנוש רחבות ונמוכות יותר, מבחינה חברתית, בנושא לייצוג קיומי-בעייתי, מצד אחד, ושיבוץ דמויות ומאורעות יומיומיים באורח אקראי במהלך ההיסטוריה של התקופה, מצד שני – אלה הם לדעתנו יסודות הריאליזם המודרני" כתב. ובמאה ה-19, כך טען, "לצרפת היה חלק מכריע בהתהוות והתפתחות הריאליזם המודרני".

"פיגורה" נכתב על רקע ההתקפות בגרמניה על הברית הישנה והיהדות. כתיבת "מימזיס" החלה בשנת 1942, השנה המכרעת ביותר במלחמת העולם השנייה, שבה ניטשו מערכות סטלינגרד, מידוֹי ואל-עלמיין, בהן גורל הציוויליזציה המערבית ועתידה היו נתונים בכף הקלע. בדומה ל"פיגורה", גם חיבור זה היה מחקר פילולוגי מקורי ביותר, אשר הביא ליצירת תחום מחקר חשוב של ספרות השוואתית. הוא מבוסס על הרעיון שלפיו הברית הישנה – ולא המיתוסים, האגדות והגיבורים של התרבות היוונית הקלאסית, שהתרבות הנאצית השיבה לחיים זה לא מכבר – היא המקור לתפישת ההיסטוריה, האמת והמציאות, בתרבות המערב. המרחב הספרותי של "מימזיס" משתרע לא מהומרוס ועד וירג'יניה וולף, כפי שנוטים לחשוב, אלא דווקא "מספר בראשית ועד וירג'יניה וולף". מטרתו העיקרית היא להתייבב כנגד הפילולוגיה הארית ולהציג ראיות חותכות לכך שהתנ"ך מוביל "מאגדה רחוקה ופירושה הפיגורלי למציאות היומיומית של ימינו", שעה שעיקרי הפילולוגיה והתרבות הארית מובילים מאגדה אל בריחה מהמציאות.

"מימזיס" מדגיש את התפישה הרציונלית, הריאלית של ההיסטוריה כהתקדמות כלפי דמוקרטיה. אוארבך כתב שהספר נכתב עבור אלה אשר "שמרו ללא כל פקפוק על אהבתם להיסטוריה של המערב שלנו"

תומאס מאן תיאר את הנאצים כמי ש"עלו על בימת ההיסטוריה כמבשריה ונושאה של ברבריות המחדשת נעורי עולם ומתבשמת מרשעותה". בניגוד לכך, "מימזיס" מדגיש את התפישה הרציונלית, הריאלית של ההיסטוריה כהתקדמות כלפי דמוקרטיה. אוארבך כתב שהספר נכתב עבור אלה אשר "שמרו ללא כל פקפוק על אהבתם להיסטוריה של המערב שלנו".

"מימזיס" משקף את תגובתו של אוארבך לברבריות הנאצית ולפילולוגיה הארית, בדמות סקירה רחבת יריעה של התרבות ההומניסטית של הציוויליזציה האירופית, המשתרעת על פני שלושת אלפים שנה ושמונה לשונות. הספר משקף הגנה והצדקה של המסורת ההומניסטית היהודית-הנוצרית של המערב ברגעי קיומה הקשים ביותר בתקופת מלחמת העולם השנייה. מטרתו של אוארבך הייתה להפריך את התפישות הגזעניות ואת האידיאולוגיה הפולקית בגרמניה, או האמונה ב"קהילת הדם והגורל" של העם הגרמני, שיצרה הבדלה חדה וברורה בין תרבות לציוויליזציה והאדירה את הפולק הגרמני על פני המורשת ההומניסטית של הציוויליזציה היהודית-נוצרית המערבית.

לאחר עליית היטלר לשלטון, לתומאס מאן לא היו כל אשליות לגבי תוצאות מדיניותו. הוא כתב בקיץ 1939 את חיבורו "האח היטלר", שבו תיאר כיצד הפיהרר "מנצל במיומנות

מופלאה את עייפותה של היבשת, את פחדיה המיוסורים, את רתיעתה ממלחמה. הוא יודע איך לשלהב עמים מעל לראשי מנהיגיהם ולזכות באהדתם של קהלים רחבים. אלת המזל היא שפחתו, כל המחיצות נופלות לפניו. האיש המדוכדך שנכשל בעבר בכל מה שעשה, למד – שהרי לא ידע דבר, מלבד פטרוטיזם – להיות חיה פוליטית, ורק בשל כך הוא עלול עתה להכניע את כל אירופה, ואלוהים יודע, אולי את העולם כולו".

בשנת 1947, לאחר המלחמה, היגר אוארבך לארצות-הברית. תחילה הוא לימד באוניברסיטת של פנסילבניה ולאחר מכן היה עמית ב"מכון למחקרים מתקדמים" בפרינסטון. בשנת 1950 נתמנה לפרופסור לפילולוגיה של השפות הרומאניות באוניברסיטת ייל, ובתפקיד זה כיהן עד מותו בשנת 1957.

הדוגמה הקרובה לליבו היא זו של דנטה, אשר כתב את "הקומדיה האלוהית" בעת גלותו מפירנצה, והיא טבועה בחותם חווייתו המעציבה ורבת הסבל בגלות, אך נושאת גם חותם של התגלות אמיתית בדבר שליחות חדשה ומטרה בחיים

אוארבך היה מודע היטב ליחסים ההדוקים ביצירתו בין גלות והתגלות, יצירה, עימות ופרשנות. הדוגמה הקרובה לליבו היא זו של דנטה, אשר כתב את "הקומדיה האלוהית" בעת גלותו מפירנצה, והיא טבועה בחותם חווייתו המעציבה ורבת הסבל בגלות, אך נושאת גם חותם של התגלות אמיתית בדבר שליחות חדשה ומטרה בחיים. דנטה ניצל את "הקומדיה האלוהית" כדי לדון את אויביו לאבדון נצח בגיהנום, "פיגורה" ו"מימזיס" יצאו חוץ נגד העיקרים הברבריים, הגזעניים, האנטי-הומניסטיים של הפילולוגיה הארית, המיסטיקה הפולקיסטית והברבריות הנאצית, אשר חוללו מלחמת עולם והביאו לרציחתם של מיליוני אזרחים. חיבורים אלה של אוארבך הם עדות למסע של מלומד להעניק משמעות לאמת באמצעות מאבק הומניסטי.

"התרבות המערבית המודרנית היא במידה רבה יצירתם של גולים, מהגרים ופליטים" - אדוארד סעיד

מתוך חווייתו הקיומית המיוסרת בגלות העניק לנו אוארבך את "מימזיס": יצירה מפוארת, מעשה ידי אמן, הדנה בהיסטוריה של הספרות ההומניסטית של הציוויליזציה המערבית. באמצעות ניתוח מקיף, חוצה תרבויות, החדור בתחושה של ויכוח אידיאולוגי, ההיסטורי הומניסטי, אשר ראשיתו בברית הישנה ובאפוס ההומרי, הרחיבה "מימזיס" את התחום והחשיבות של ביקורת הספרות וכפי שציניתי, גם יצרה תחום מחקר חדש העוסק בספרות השוואתית, תחום אשר בו לאמיתו של דבר מתגלמת ספרות העולם. אין זה הישג קל ערך אם מביאים בחשבון כיצד, מדוע, באילו נסיבות וכנגד מי חיבר הפילולוג הגרמני הדגול הזה את יצירת חייו.

סעיד, שציטטתי קודם, כתב גם ש"התרבות המערבית המודרנית היא במידה רבה יצירתם של גולים, מהגרים ופליטים" והפילוסוף תיאודור אָדֶרְנו הוסיף: "הבית היחיד שעומד באמת ובתמים לרשות הגולים, גם אם בית רעוע ומט לנפול, הוא הכתיבה".

דברים אלה מסמלים בבירור את חווית הגלות של אריך אוארבך והנסיבות העגומות שבהן כתב את חיבוריו. מאחר שהוא נחשב בעיני הנאצים כיהודי, משמע יצור אנוש חסר ערך בן גזע נחות, נקם אוארבך נקמה שלמה בחיבוריו "פיגורה" ו"מימזיס", חיבורים שהשכילו והפעימו המוני קוראים מאז ראו אור.

אביהו זכאי הוא פרופסור אמריטוס להיסטוריה באוניברסיטה העברית

כל המובאות במאמר הן בתרגומו של המחבר, פרט לציטוט מספרו של ז'אן אמרי, שמובא מתוך: ז'אן אמרי, "מעבר לאשמה וכפרה: ניסיונותיו של אדם מובס לגבור על התבוסה" (תל אביב, עם עובד, 2000), בתרגומה של אילנה המרמן.

תמונה ראשית: איסטנבול, כמיהה לצד השני. תצלום: בוריס תאסר.

מאמר זה התפרסם באלכסון ביום ראשון 30 במאי 2021 על-ידי אביהו זכאי.